

Ängslador

ETT KULTURARV
ATT VÅRDA!

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM &
LÄNSSTYRELSEN I JÖNKÖPINGS LÄN 2013

Text: Anders Franzén

Foto: Anders Franzén och Göran Sandstedt

Grafisk design: Anna Stålhammar

Tryck: TMG Tabergs AB

Jönköpings läns museum, Box 2133,

550 02 Jönköping

Tel: 036-30 18 00

E-post: info@jkpglm.se

www.jkpglm.se

Ängslador

Ängsladan – i dag en av Smålands mest anonyma byggnader – var en gång i tiden självklar på många gårdar i Småland. Ängsladorna stod invid ängen och vid slåtern fyllde man dem med hö. När vintern kom gynnades transporterna av tjäle eller snö och man forslade då höet hem till gården.

Det kunde också vara klokt att spara transportarbetet just till vinterhalvåret, eftersom man inte hann med det under det hektiska sommarhalvåret med all höbärgning, skörd med mera.

De få ängslador som i dag finns kvar i Jönköpings län har oftast ingen funktion och riskerar därför att skatta åt förgängelsen. Därför arbetar läns museet, i samarbete med länsstyrelsen, med att tillvarata dessa byggnader. Förhoppningsvis kan denna broschyr vägleda dig som vill vårda din ängslada!

Vad gör jag med min ängslada?

Har du en ängslada på din fastighet är du delägare i ett till stora delar försvunnet kulturarv. Här följer råd om hur du kan hantera ängsladan om den behöver vård.

DOKUMENTERA

Det är förvånansvärt hur snabbt man glömer! Många har renoverat sina hus och plötsligt märkt att man glömt hur det såg ut innan man satte igång.

Därför är det alltid intressant att ha fotografier av hur byggnaden såg ut innan reparationerna. Fotografera!

Många har tyckt att ängsladorna varit bra lokaler för att förvara ”sådant som kan vara bra att ha”. Här kan man hitta bilvrak, tegelpannor, tröskverk med mera. Det är bra att ängsladan används, men man måste också kunna komma in i den och se hur den mår. Kanske hör det som förvaras i ladan till ängens kulturarv. Då är det särskilt positivt om exempelvis hässjestörarna får ligga kvar!

SKADEINVENTERA

Självklart måste man titta närmare på ängsladan innan man bestämmer sig för var som måste göras.

När man upptäckt skador får man fundera på hur problemen uppstått. Detta är ofta inte så svårt när det gäl-

ler ängslador eftersom konstruktionen normalt är helt synlig.

Det vanligaste är att de nedersta timmerstockarna ligger för nära marknivå och därför suger fukt. Ett annat vanligt problem är att taket är skadat och otätt, vilket leder till följdskador. Om timmerstommen ligger på stenar utan kontakt med marken och har ett tätt tak så håller ängsladan över mycket lång tid.

VÅRDA OCH REPARERA

Tak

Plåttaket är oftast inte det ursprungliga takmaterialet på länets ängslador, men erfarenheten visar att det är plåt som ger ängsladorna det billigaste och säkraste skyddet. Har du hög ambition och vill lägga ett mer ålderdomligt material, såsom stickor eller halm, så kräver det en särskilt erfaren hantverkare.

Om du vill lägga ett plåttak på en ängslada kan du använda sinuskorrugerad stålplåt som varmförzinkats/galvats. Sådan plåt lades på många ängslador redan vid

1900-talets mitt. Den så kallade pannplåten är vanligast på ängslador i landets norra delar, men inte i Småland. Plåt kräver relativt plana takfall och ibland måste man rikta stommen och takfallen något före plåtläggning.

Om man lägger ett nytt plåttak är det värdefullt om man kan bevara så mycket som möjligt av äldre takkonstruktioner och takmaterial under den nya plåten. Genom att man gjort så under 1900-talets andra hälft kan man i dag studera bevarade halmtak som ligger under plåtskiktet. Dessa halmtak kan vara över 100 år gamla!

Den största risken med ett plåttak är att det blåser av. Spika därför fast plåten särskilt omsorgsfullt vid vind-

skivorna. Hängrännor och stuprör förekommer aldrig på ängslador.

Stomme

Ängsladorna har antingen en timrad stomme eller en konstruktion bestående av regler med brädfodring på utsidan. De timrade ladorna är oftast glestimrade för att bli luftiga. Detta innebär att stockarnas undersida inte bearbetats för att bli tät sammanfogade, som det brukar vara, utan att stockarna har mellanrum.

En timmerstomme kan vara rötskadad av olika anledningar. Generellt kan det vara svårt att byta eller laga

timret på egen hand om man inte är van vid detta. I en liten broschyr som denna är det svårt att förmedla hur en timmerlagning utförs. Ofta kan skadan vara yttlig och i så fall åtgärdas den genom så kallad halvsulning, där endast det skadade virket ersätts med nytt. Om timmerstommen har inaktiva rötskador och bevarad hållfasthet kan det vara klokt att spika på en brädpanel, i stället för att byta ut timmerstockarna. Att brädfodra endast knutarna är ett annat traditionellt sätt för att i vissa lägen undvika omfattande lagningar och samtidigt förlänga livslängden.

En regelstomme kan vara skadad på många olika sätt och inte heller här är det lätt att ge mer konkreta råd. I regel har man större urval av hantverkare att ta till hjälp eftersom en regelstomme är en teknik som fortfarande är vanlig.

När fasadpanelen på en regelverkslada är skadad och behöver bytas bör man i första hand välja paneltyp så att de blir så lika de tidigare som möjligt. På ängslador förekommer i första hand slät, sågad panel i bara ett skikt, men ibland också lockpanel eller locklistpanel. Behåll samma slags paneltyp vid byte!

Om panelbräddor byts ut bör man också ta hänsyn till träslag (gran är vanligast), bredd (ofta har bräddorna va-

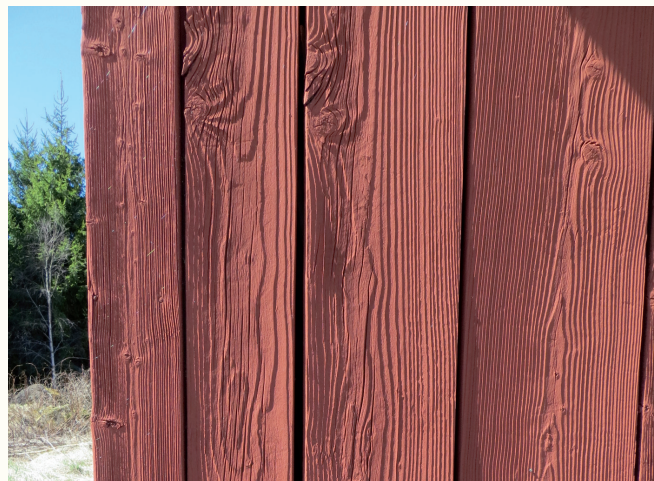
rierande bredd!) och yta (cirkelsågad yta är vanligast). Eftersom ängsladan var en byggnad som man inte kostade på valde man ibland okantade brädor eller bakved – brädor som sågats ur stockens yttersta sidor. För att ladnan skall få den rätta luftväxlingen spikades fasadbrädorna med ett visst mellanrum från varandra. Undvik att byta all panel, utan byt bara rötskadade partier om det går.

Ängslador är en lite anonym byggnadstyp och knappast några har hittills kunnat dateras mer exakt. Det finns en teknik där man kan datera timret i en byggnad utifrån årsringarna. Den som är särskilt intresserad kan

såga ut skivor av timmerstockar som byts, för att senare kunna använda dem i en årsringsdatering – en dendrokronologisk datering som det också kallas.

Målning

Många ängslador har aldrig målats, men en del har strukits med falu rödfärg. Om din ängslada inte målats någon gång så låt den förbli omålade – nedbrytningen av fasaden beror bara i liten grad av målningen. Om ladnan

har spår av falu rödfärg så använd det gärna igen. Se till att det blir äkta falu rödfärg. Det förekommer att timrade ängslador är strukna med trätjära, men det finns ingen förankring för detta i äldre byggnadstradition.

Grund

Det finns risk att stenarna som ängsladan står på inte är tillräckliga för att höja trästommen över marken. Stenarna är ofta ytligt lagda och inte nere på tjälfritt djup. Det kan vara så att stenarna sjunkit eller att marken byggts på genom åren, kanske på grund av jordbearbetningen omkring ladan. Om träkonstruktionen är för nära marken kan man ibland gräva ut kring ladan. Alternativt kan man försöka justera stenarna och försöka höja stommen med hjälp av domkrafter och lägga mellan nya stenar.

Ofta växer det friskt kring ängsladan. Högt gräs och hallonsnår hindrar att träet torkar ut. Därför är det bäst att hålla ner växtligheten kring ladan.

Ängslador med golv är attraktiva för rävar och grävlingar – de tar sig in under golvet och riskerar att knuffa upp jord mot golv och syll med rötskador som följd. Titta gärna till ladan så att detta inte händer och kör iväg de objudna ”gästerna”.

K-märkt?

En vanlig fråga är om en ängslada är k-märkt. Tyvärr finns det inget enkelt svar.

Den centrala lagen för kulturmiljövården är Kulturminneslagen (KML), som reglerar skyddet av fasta fornlämnningar, byggnadsminnen, kyrkobyggnader m.m. I dag skyddas ingen ängslada i Jönköpings län enligt denna lag.

På kommunal nivå reglerar Plan- och bygglagen (PBL) hur kulturmiljöfrågor skall hanteras. Lagen reglerar användningen av mark- och vattenområden och hur bygga miljöer skall bevaras och utvecklas. I lagen anges vissa generella krav på bebyggelsen. Exempelvis får en byggnad som är särskilt värdefull från historisk eller kulturhistorisk synpunkt inte förvanskas (PBL 8 kap 13 §).

Vidare anges att en sådan byggnads underhåll skall anpassas till omgivningens karaktär och byggnadens värde från bland annat kulturhistorisk synpunkt (PBL 8 kap 14 §). Ändring av dessa byggnader skall utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till dess kulturhistoriska värden (PBL 8 kap 17 §).

Trots dessa bestämmelser är det ändå så att det i regel

inte krävs rivningslov för att riva en byggnad på landsbygden om det inte finns en detaljplan eller områdesbestämmelser. Eftersom det är kommunen som hanterar dessa frågor är det klokast att kontakta den för att få reda på vad som gäller i det enskilda fallet.

En byggnad – exempelvis en ängslada – kan ha ett kulturhistoriskt värde trots att den inte pekats ut i någon utredning. En kulturhistoriskt värdefull ängslada omfattas av PBL:s generella hänsynsregler även om den inte pekats ut av kommunen eller någon annan.

Kan jag få bidrag till ängsladans vård?

Som fastighetsägare är man alltid skyldig att vårda och underhålla sina byggnader. Eftersom ängslador är byggnader som i dag oftast saknar praktisk funktion kan det ibland finnas möjligheter att få stöd för vård och bevarande.

Länsstyrelsen ersättningsform *Utvald miljö* inom Landsbygdsprogrammet syftar till att bevara och förstärka länets speciella natur-, kultur- och rekreationsvärden. Restaurering av överloppsbyggnader i kulturlandskapet kan erhålla ett standardbelopp (2013: 14 300 kr). För mer information, se www.lansstyrelsen.se eller kontakta länsstyrelsen (036-39 50 00) innan du påbörjar en restaurering.

I enstaka fall – särskilt om ängsladan ligger inom ett så kallat riksintresse – kan man ansöka om byggnadsvårdsbidrag från länsstyrelsen. För mer information, se www.lansstyrelsen.se eller kontakta länsstyrelsen (036-39 50 00) innan du påbörjar en restaurering.

Rådgivning

Har du frågor om ängslador så får du gärna kontakta byggnadsantikvarierna på Jönköpings läns museum, 036-30 18 00 eller byggnadsvard@jkpglm.se.

På läns museets hemsida www.jkpglm.se finns en rapport som kan hämtas som en pdf-fil. Rapporten handlar om ängslador i länet – deras historia, kartläggning med mera.

Länsstyrelsen
i Jönköpings län

JÖNKÖPINGS LÄNS
MUSEUM

Europeiska jordbruksfonden för
landsbygdsutveckling: Europa
investerar i landsbygdsområden